

Spørg "Skautrup"

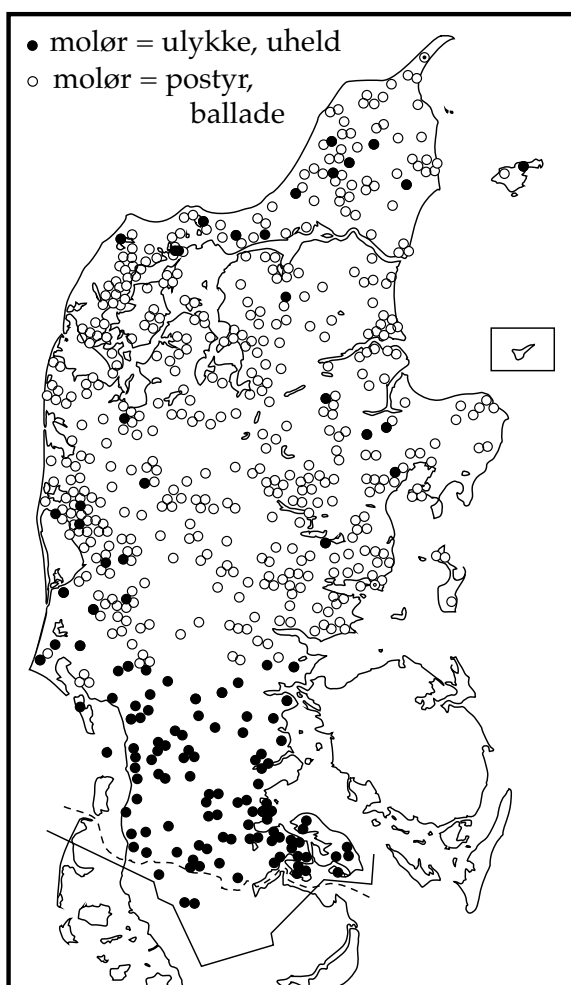
Peter Skautrup Centret har igen i år fået et sted mellem 250 og 300 forespørgsler over e-mail og telefon. Her følger svarene på et par af de spørgsmål, der går igen fra tidligere år – spørgsmål, som måske også en og anden af vore læsere kunne finde på at stille.

Molør

E.F. fra Ålborg har hørt ordet "molør" (= besvær, rod). Er det et gammelt jysk ord?

Jysk Ordbog kender ordet fra hele Jylland. Oftest udtales det med -o- (molør), især i Østjylland høres også -a- (malør), og i det midterste og sydlige Vestjylland sågar -u- (mulør). Trykket ligger overalt på sidste stavelse – og det siger straks noget om ordets oprindelse.

Det er nemlig ikke et gammelt nordisk ord, men indlånt fra fransk *malheur* (= uheld, ulykke), vist engang i 1700-tallet. Lånet gik via plattysk, hvor ordet allerede udviklede ovennævnte udtalevariation (mht. første stavelses vokal), men i øvrigt beholdt den franske betydning.

Denne oprindelige betydning genfinder vi også i sønderjysk, hvor det fx hedder: *de vå godt han injt va komme te maløe å haj brænd æ finger ve't* (= det var godt, han ikke var kommet til skade og havde brændt fingrene ved det), citat fra Sprogforeningens Almanak 1968.

Men da ordet bredte sig videre op nord for Kongeåen, skiftede det samtidig betydning. Som en del andre opr. franske låneord (a'larm, aven'tas, kom'mers etc.), fik det en mere altfavnende, jovial betydning af "larm, postyr, ballade, spektakel". Sådan møder man ordet i de fleste litterære kilder. Jeppe Aakjær skriver fx (i bogen *Po fir glowend Pæl*) om nødvendigheden af *aa maan æ Spøggels, der lawed aal den Mollør* (= bortmane det spøgelse, der lavede al det postyr). Og Niels Hausgaard synger (på pladen *Til Ane*) om, at *eej på hotælt er dar ræb å molør* (= inde på hotellet er der råben og ballade).

Betydningsforskellen mellem Nørre- og Sønderjylland ses klart på vedføjede kort, der bygger på vore meddeleseres besvarelser af spørgeliste AØ (udsendt fra 1968).

Tålle og nålle

K.B. har hørt både “toller” og “noller” brugt i omtalen af et pjok; hvad er forskellen?

“Toller” – eller bedre dækkende udtalen: tålle – er egentlig tillægsordet *tålig*. Det ses i Jysk Ordbogs kilder mest brugt om heste, køer og andre husdyr, og betydningen er da “tålsom, skikkelig, tam, nem at have med at gøre” (modsat “vild, besværlig, ustyrlig”) – altså med et rigtigt positivt indhold. Men bruges ordet om mennesker, får det let en ynkende eller hånende bibetydning: “tilbageholdende, genert, naiv, enfoldig, uden initiativ”, ja sågar “dvask, dorsk”. Sådan kan det bruges i alle jyske dialekter.

Hvad angår “noller”, er det også rigtigere at skrive: nål’le (hvor apostroffen markerer stød, så ordet rimer altså ikke fuldstændigt på tålle). Med den udtale er ordet begrænset til Østjylland fra Randers ned til Horsens, men med andre udtaler har vi det også oplyst fra resten af Jylland: nååle (Nord- og Vestjylland), noole (Sydøstjylland), nååjle (Sønderjylland).

Ordet er afledt af navneordet *nåde* og bruges egentlig i betydningen “bedende, tryglende”. Man kan fx sige om en forsmået kæreste, at han/hun så nååle efter den tilbedte. Også husdyr kan se på en med et stort, dybt blik, der ligesom beder om barmhjertighed; fx fortæller Blicher i *E Bindstouw* om hesten Mes-singjens, da den ligger og skal dø, at *Han ... soe saa naalle te mæ, aa sokked, aa loe Howdet nier igjen, strækked hans Bien aa døh* (= den så så bønligt til mig, og sukkede, og lagde hovedet ned igen, strakte sine ben og døde).

Kun i Østjylland (mellem Limfjorden og Kolding) har også *nådelig*, når det bruges om personer, fået en betydning i retning af “enfoldig, tåbelig, fjollet”. Og den betydning ligger jo pludselig tæt op af den ovennævnte for tålle.

Det er et rent og skært tilfælde, at de to (næsten) rimord i Østjylland er blevet (næsten) ensbetydende. Vi har ingen kilder, der har fundet på at sammenstille ordene til forstærkning af betydningen – sådan som man kender det fra udtryk som “stille og rolig”, “tyk og fed”, “ene og alene”.